

ОҢТУСТИКТЕ

МАҚТА МОНОПОЛИСТЕРІН КІМ ТОҚТАТАДЫ?

Коронадағдарыс өз алдына, Жетісайдың диқандары биыл да дағдарып отыр. Иә, «ақ алтынды» аймақтың күз айларында әбiгерге түскенi бүгiн емес. Шаруалардың ерте көктемнен қара күзге дейiн кетпен шауып, бел жазбай әсiретiн мақта бағасының төмендеп кеткенiне бес-алты жылдың жүзi болды. 2018 жылы мақтаның бiр келiсi 180 теңгеге сатылып едi. Ол баға қазiрде арман боп қалды. Биыл 100-130 теңгеге әрең жетуде. Мақта меценаттарының жылдағы «сценарийiне» сәйкес, осы жылы да қыркүйектiң ортасында мақта терiмi басталғанда ақ ұлпаны қабылдап алып, жиын-терiм бiткенде зауыт басшылары өзара келiсiп, бағаны түсiрiп тастады.

ЖЫЛДАҒЫ «ЖЫР»

Өткенде ғана ауыл шаруашылығы министрлігі 1 және 2-сұрыпты шитті мақтаның сатып алу бағасы бір келісіне 130 теңгеден жоғары белгіленгенін хабарлады. Министрліктің басты уәжі: «Қазақстандағы мақта саласы негізінен экспортқа бағытталғандықтан, ондағы баға саясаты сыртқы нарықтағы өнімге сұраныс негізінде қалыптасады. Ағымдағы жылы қазақстандық мақта нарығында шетелдік компаниялардың белсенділігіне әлемдегі күрделі эпидемиологиялық жағдай мен Еуропадағы коронавирустың екінші толқынының таралуы әсер етті».

(Жалғасы 4-бетте)

АЙМАҚ

ҚАЗАНДЫҚ БАР, ЖЫЛУ ЖОҚ

Елдегі Есенбай пеш жағудан шаршаған. Солтүстікте қыс ұзақ. Табаңдатқан алты ай бойы өзге жұмысты былай қойып, қара пешпен қаржысып алысумен күні өтті. Биыл қала іргесіндегі Краснояр ауылына көшкен. Екі қолын ыстық суға малып қоймақшы. Бір кездескенде үйін мақтаған. Асты тақтай, үсті тақтай, ортасы сылдырмақтай үйге кіріп алдым, енді ауылдағы отынмен кіріп, күлмен шығатын күндерім көрген түстей болады деген. Әйтсе де, аспаннан киіз жауса да, құлға ұлтарақ бұйырмайтынын білмейді екен.

Қайран, жылу! Елдің де, Есенбайдың да қолы жетпей қойды ғой. Көкшетаудың іргесін жайлаған бір қауым елдің, қазір үйінде тон киіп, тоңып отырған жүздеген жанның мұңы бұл. Осыдан бес жыл бұрын алақандай ауылдарына миллиард теңгеге жылу қазандығы салынған. Қол созым жерде отырып, түтіні будақтаған сол қазандыққа 5 жыл қосыла алмаған жұрттың бүгінде бойы ғана емес, жаны жаурап отыр. Арқада арқасын аяз қарыған жұрттың ендігі тіршілігі не болмақ?!

(Жалғасы 6-бетте)

КЕРЕКУДЕ

Теріскейдегі өңірлерде қазақ тілінің хәлі мүшкіл. Оны біз емес, сол өңірдегі тіл жанашырларының баспасөз беттеріндегі жанайқайы мен әлеуметтік желідегі жазбаларынан көріп, оқып жүрміз. Мемлекеттік тіл талабы көп бұзылатын аймақ – Кереку өңірі. Белсенді тіл жанашыры Руза Бейсенбай тегі осылай дейді. Ол жиырма жылдан бері қазақ тілінің мәртебесі үшін жарғақ құлағы жастыққа тимей, ымырасыз күрес жүргізіп келеді. 18 қазан күні Павлодарда рұқсат етілген тіл митингісін өткізуге мұрындық болған да өзі. Теріскейдегі тұралаған мемлекеттік тілдің бүгінгі ахуалын ұлт жанашырының өзінен сұрадық.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МЕНСІНБЕЙДІ

Jas qazaq: Руза ханым, қазақшасы «Қызыл кітапқа» енгізе аз қалған Павлодарда қазақ тілінің құқығын қорғап, шырылдап жүрген мемлекеттік тілдің жалғыз жанашырысыз. Керекудегі атқамінерлердің мемлекеттік тілге деген құрметі қалай?

Р.Бейсенбай тегі: Тілдің жалғыз жанашыры деп қатты мақтап жіберген жоқсыз ба? Павлодарда нақты іспен көрсетпесе де, үйінде отырып мемлекеттің тілдің тағдырына күйініп, етегі жасқа толатын азаматтар

бар. Әлеуметтік желіге жазып отырады. Ол да керек. Бірақ нақты сұрақ қойып, қазақ тілін талап ететіндер аз. Біздің жергілікті билік өкілдерінің мемлекеттік тілге деген көзқарасы өте нашар. Ешкім қазақ тілінің көгеріп-көктегенін қаламайды. Керісінше, олар кейде мемлекеттік тілде жазған хатыма екі тілде жауап беріп, өзімді мазақтайды. Менін әлеуметтік желідегі паракшаларымды қарасаңыз, ондай сорақы жағдайларды көп кездестіресіз. Мәселен, облыс және қала басшылары қазақ тілінің көсегесін көгертпей отырғандар. Қолдарында билік бар. Егер мемлекеттік тілге жаны ашыса, сол мүмкіндіктерін пайдаланып, жиналыстарын қазақша өткізіп, қызметкерлерінен қазақ тілін білуді талап етер еді. Бірақ ондай қадамға барып отырған жоқ. Ал тіл туралы митингіге Павлодарда рұқсат бергенін өздеріңіз де түсінерсіздер...

Jas qazaq: Жалпы Павлодар өңірінде қазақ тілінің қолданысы соншалық төмен бе? Қазақ мектептерімен жоғары оқу орындарында қазақ топтары бар емес пе?

Р.Бейсенбай тегі: Нақты санынан хабарым жоқ. Бірақ сізге бір мысал айтайын. Осы жазда ғана таныстарым медициналық колледжде қазақ тобының жоқтығын айтып, хабарласқан. «Біз қазақ тобына түсейік деген едік. Ондай топ болмады. Сіз осыны айтып, әкімдіктерге ескертіңізші!» делі. Осының өзінен көп дүниені аңғаруға болады. Ал Павлодарда, кейбірінде қазақ сыныптары ашылған отыз шақты орыс мектебі, 7 қазақ мектебі ғана бар. Менің ойымша, балабақшалар да осындай. Әрине, бұл — үлкен трагедия.

(Жалғасы 3-бетте)

Мектеп сатылады

Бағасы

1
теңге

Үлгі ауылы,
Жамбыл
ауданы
СҚО

(Толығырақ
2-бетте)

БИРЖАМЕТР

МҮНАЙ (brent)
39,07

DOLLAR
431,20

EURO
507,50

РУБЛЬ
5,45

Қазақ
REALISM

Жапырақты
«жабамыз»
асфальтпенен

Павлодар
қаласы

Фото: Интернет

БЕЗБЕН

КАБИНЕТТЕН ШЫҚПАЙТЫН ШЕНЕУНІК СИЫР МЕН ТАУЫҚТЫ АЖЫРАТА АЛА МА?

Табаны тек асфальтқа тиетін, қос-қос дипломы, лауазымды қызметі мен су жаңа көлігі бар. Бірақ қарапайым халықтың тыныс-тіршілігінен, әсіресе, ауыл өмірінен мүлде бейхабар. Егер әлдекім бүгінгі ірі шенеуніктің бет-бейнесін сипаттауға бел буса, осы теңеуге жүгінері анық. Бұл пікірдің жаны бар екеніне парламенттегі жиында көз жеткізетін болдық. Айта кеткен жөн, Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулин үкіметтен министр немесе оның орынбасары әкелген заң жобасын өбден електен өткізеді. Әр іске мемлекеттің, халықтың мүддесі тұрғысынан қарайды. Бір қайнауы кем, шикілігі көп құжатты «өткізе саламыз» деп келгендердің жолы болмайды. Шенеунік дайындықсыз келсе, өткір сұрақтарға жауап бере алмай, қара терге түседі.

Бұл жолы да солай болды. Спикер Мәжіліс отырысында талқыланған Экологиялық кодекс жобасының бірқатар нормаларын қатты сынға алып, қайта пысықтауды тапсырды. Экология, геология және табиғи ресурстар министрі Мағзұм Мырзағалиев ұсынған кодекстің жана жобасында мал шаруашылығымен айналысатындар үшінші топқа жатқызылыпты. Олардың қолындағы төрт түлігі мен үй құсы 100 бастан кем болса, оны жариялауы тиіс. Қоршаған ортаға тигізетін зиянын көрсету үшін. Олай етпеген жағдайда, әкімшілік жауапкершілікке тартылады. Қазіргі талап бойынша, мұндайлар рұқсат берілген санатқа жатады. Министрлік жана кодекс арқылы олардың жария етуін жоспарлапты. Жобамен танысқан Нұрлан Нығматулин

бұл талапты «ақылға қонымсыз» деп бағалады. Сөйтті де сұрапыл сұрақты жаудырып жіберді: «Егер мен сізді дұрыс түсінсем, бұл жерде әңгіме тек жеке кәсіпкер ғана емес, ірі кара немесе

ұсақ бас малы немесе қорасында үй құсын ұстайтын ауылдың кез келген тұрғыны жөнінде болып тұр. Сондай қалай болады? Мәселен, Қарағанды облысындағы Ұлытау ауданының тұрғынының 5-10 тауығы бар делік. Ол соны жария ету үшін табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасына баруы тиіс. Басқарма облыс орталығында, яғни ол 700 шақырым жерге сабылып, бес, тіпті бір тауығы болса да, көрсетуі керек. Солай ғой?».

Министр кодекск жобасында осындай талап бар екенін алға тартты. Мәжіліс төрағасының пікірінше, жобаны дайындағандар әлгі талапты нақтылап көрсете алмаған. Ол «100-ден кем дейді. Мұны 99 деп те, 1 деп те қабылдауға болады. Бір үйір жылқы мен бір тауық қоршаған ортаға қандай зиян тигізеді? Айырмашылығы бар ғой? Бұл жерде ірі кара, жылқы, үй құстары деп, әрқайсысына жеке-

жеке тоқталу керек еді. Осындай норманы оқып отырғанда, амалсыз мынадай ойға келесің: жобаны дайындаған адам ауылда болды ма екен? Болмаған сияқты. Егер ондай маманды 2-3 айға ауылға жіберсе, ол

тауықты сиырдан ажырата алар еді. Бұған не айтасыз, министр мырза?» деп сауалды төтесінен қойды. Мағзұм Мырзағалиев ауылға баруға дайын екенін білдірді. — Дайынсыз ғой? Жақсы. Кодексті қабылдаған соң міндетті түрде ауылға барып қайтыңыз, Мағзұм Маратұлы. Сіздер ауыл шаруашылығы министрлігіндегі әріптестеріңізбен бірге бұл мәселені шешіп алыңыздар», — деді спикер.

Осыдан кейін ауыл шаруашылығы вице-министрі Руслан Манатаевтан білімі және агросектордағы жұмыс тәжірибесі туралы сұрады. Жауап таңқалдырған жоқ.

«Бәрі түсінікті. Егер ол (*Руслан Манатаев — ред.*) халықаралық қатынастар маманы болса, сиырды, жылқыны, тауықты қайда білсін. Құжатқа осындай талаптар жазылса, ауылда тұратындар қалай жұмыс істейді?».

Тым қиын сауал. Ауылдағылар ғана емес, барлық жұртты ойландыратын жәйт. Анау -мынау емес, білдей бір мекеменің тізгінін ұстап жүрген мақтаулы мамандарымыздың біліктілігі мен кәсіби деңгейі осылай күмән тудырып жатса, «көсегеміз қалай көгереді?» дейтін тағы бір сұрақтың құлағы көрінеді.

Талап ТІЛЕГЕН

Әлеумет.t⁰

АҚТЫ АҚ ДЕП БАҒАЛА, ҚАРАНЫ ҚАРА ДЕП ҚАРАЛА

(ТӨЛЕ БИ)

Сайкымазақ жаһандағы шеруін бастап кетті. Оған ешкім де, ештеңе де тоқтау бола алмайды. Осы тұрғыдан қарағанда, еліміздің сыртқы істер министрлігінің ұстанымын түсінуге болар. Қанша дегенмен сонау 2006 жылдан бергі тәжірибесі мол. Сол кездегі министр Ерлан Ыдырысов та алысып көрген. Бірақ терісі қалың Коэн одан бетер құтырына түсті. Соған қарап, оның Трамп айтқандай «жүрген бір сүмелек» емес, әлдебір саясаттың қолшоқпары ма дейсің. Қазір «Борат-2» — бүкіл Қазақстан халқының басына түскен сын. Біз оған барынша мемлекетшіл болуымызбен ғана жауап бере аламыз. Оған білім алып, еңбек студен бастап ұлттық салт-дәстүрді сақтауға дейінгі ұғымның барлығы сыйып кетеді. Қандай да бір шешім қабылдайтын шенеуніктің (*министр, ұлттық компания басшысы сияқты*) мемлекетшілдігі де осындай кезде көрінеді.

Сәл шегініс жасайық. 2006 «Боратты» ел ішінде көрсетуге тыйым салынғанымен, алты жыл өткенде Коэннің «Диктатор» фильмі отандық прокатқа шығып кетті. Сол кезде «Жас қазақ» газетінің бастауымен тілші қауым наразылық білдіріп, екі аптадан кейін оны прокаттан алып тастаған. Быыл Liter.kz еліміздің мәдениет және спорт министрлігіне «Борат-2» ел аумағында көрсетіле ме?» деген сауал жолдады. Министрлік ондай өтініштің әлі келіп түспегенін, сондықтан анық жауабын бере алмайтынын (!) жеткізді. Фильмді көріп, саралағаннан кейін ғана тыйым салу-салмау жөнінде кесімді (ресми) жауап айта алады екен. Біріншісінің сиқы анау, екіншісінің де одан асып түспесе, алыс кетпейтіні бәсеңнен белгілі. Бүкіл елдің ар-намысы тапталып жатқанда, мәдениет министрінің бұлайша күмілжуін түсіну қиын.

Ал мына бір жәйт мүлде ойландырып тастады. Үлкені бар, кішісі бар, басқасы бар, әлеуметтік желіде пікір білдіріп, түрлі флэшмоб жасап, тіпті мұхиттың ар жағында жүрген қандастарымызға дейін көшеге «Борат фейк» деп плакат ұстап шығып жатқанда, депутат Бекболат Тілеухан жұрт алдында тұңғыш рет орысша сөйлеуге мәжбүр болғанда, «Қазақ туризм» айды аспаннан бір-ақ шығарды!

Айта кетейік, «Қазақ туризм» — 2017 жылы құрылған ұлттық компания. Міндеті — туризмді дамытып, осы салаға сырттан инвестиция тарту. Үш жылдың ішінде не тындырғанын білмейміз. Порталындағы ақпарат легі биылғы 13 тамызда мәдениет және спорт вице-министрі Бисақаев пен «Қазақ туризм» ҰК басқарма төрағасы Еркінбаевтың Баянауылдағы демалыс орындарын аралағаны туралы хабардан кейін жаңармаған. Ессесіне компанияға қатысты мына бір ақпаратты The New York Times басылымы жариялады. Оны отандық сайттар аударып басты.

Біздің елде жүрген америкалық Деннис Кин деген біреу «Қазақ туризмге» жарнама роликтерін жасау жөнінде ұсыныс жасапты. Онда «Бораттағы» «Very nice!» — «Бәрі тамаша!» деген сөзді пайдаланады. Компания келіскен. Компанияның топ-менеджері Қайрат Сәдуақасов «Қазақстанның медиа кеңістікте жиі ауызға алына бастағанына қуанатынын» жеткізіпті. Онымен қоймай, елімізде фильм түсіру жөнінде Коэнге ұсыныс айтқан көрінеді. Мұны естіген әлгі сайкымазақ The New York Times басылымына хат жолдапты-мыс. «Мен Қазақстанды таңдау себебім, ол туралы АҚШ-та ешкім білмеді. Бұл бізге ессіз, ойдан шығарылған комедиялық дүние жасауға мүмкіндік берді. Нағыз Қазақстан — заманауи және өр халқы бар тамаша ел. Ол фильмдегі нұсқасына ұқсамайды» депті. Әлгіндей ұсыныс ұнап кетті ме, әлде өтірік мұлейімің тұр ма, ол жағы тек өзіне мәлім.

Бәлкім, «Қазақ туризм» «таспен атқан» Боратты «аспен атуды» дұрыс деп шешкен болар. Әйтсе де, америкалық жазушы Нәсім Тәлеб «Борат — тарихтағы ең нәсілшіл, Қазақстан халқын ашық түрде төмендететін фильм» деп баға бергенде, мұндай жалпақшешейлік сын көтермейді.

Гүлнар АХМЕТОВА

Үш анық

1. ШЫМКЕНТТЕГІ АСТЫРТЫН ЦЕХТА 6 671 БӨТЕЛКЕ «ТЕНТЕК СУ» ТӘРКІЛЕНДІ

2. АТЫРАУДА ЗАҢ БҰЗҒАН ШЕТЕЛДІКТЕРДЕН 5 МЛН ТЕҢГЕ АЙЫППҰЛ ӨНДІРІЛДІ

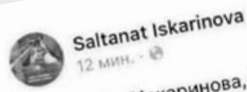

3. ЕЛІМІЗДЕ 15 324 АЗАМАТ УАҚЫТША ТІРКЕУДЕ ТҰР

Салтанат ЕСҚАРИНОВА, «СК-Фармация» кеңесшісі:

«Ал, қадірлі журналистер, тым құрыса бір күн жұмыс істеп көріңдерші. Бұл сөңдерге хайп үшін тілмен балағаттау емес».

АНТИ
ЕЗА

Я, Салтанат Искаринова, будучи советником СК-Фармация, лично от себя и от имени компании СК-Фармация публично приношу свои извинения за данное высказывание в адрес журналистов и перед всеми СМИ. Этого больше не повторится, ещё раз, приношу свои извинения.

алдында кешірім сұраймын. Бұл енді қайтаданбайды, кешірім өтінемін».

Салтанат ЕСҚАРИНОВА, «СК-Фармация» кеңесшісі:

«Мен, Салтанат Есқаринова, «СК-Фармация» кеңесшісі, өзімнің және «СК-Фармация» компаниясы атынан журналистер тарапына айтқан сөздерім үшін барлық БАҚ

Аптаның алаңы

«КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСЫ БІЗДІҢ БАЛААЛАРЫМЫЗҒА СМАРТФОН, КОМПЬЮТЕР МЕН БАСҚА ДА ГАДЖЕТТЕРДІ БҰРЫНҒЫДАН КӨБІРЕК ҚОЛДАНУЫНА ИТЕРМЕЛЕДІ. БҰЛ КӨРУ ҚАБІЛЕТІН НАШАРЛАТАДЫ. БАЛАЛАРДЫ ҚАРАЙТЫН ОФТАЛЬМОЛОГТАРДЫҢ ЖОҚТЫҒЫ ЖАҒДАЙДЫ ТІПТІ ҚИЫНДАТЫП ТҰР. АЛ ЖЕТЕКШІ ОФТАЛЬМОЛОГИЯЛЫҚ ЕМХАНАЛАР АДАМДАРДЫ 18 ЖАСТАН БАСТАП ҚАНА ҚАБЫЛДАЙДЫ. ОСЫҒАН БАЙЛАНЫСТЫ ҮКІМЕТПЕН БАЛАЛАР ОФТАЛЬМОЛОГИЯСЫ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҒДАЙҒА НАЗАР АУДАРЫП, ШҰҒЫЛ ШАРА ҚАБЫЛДАУДЫ СҰРАЙМЫЗ».

Мұрат ТЕМІРЖАНОВ, Мәжіліс депутаты

Ащы шындық

МЕКТЕБІҢ МЫНАУ, 1 ТЕҢГЕ!

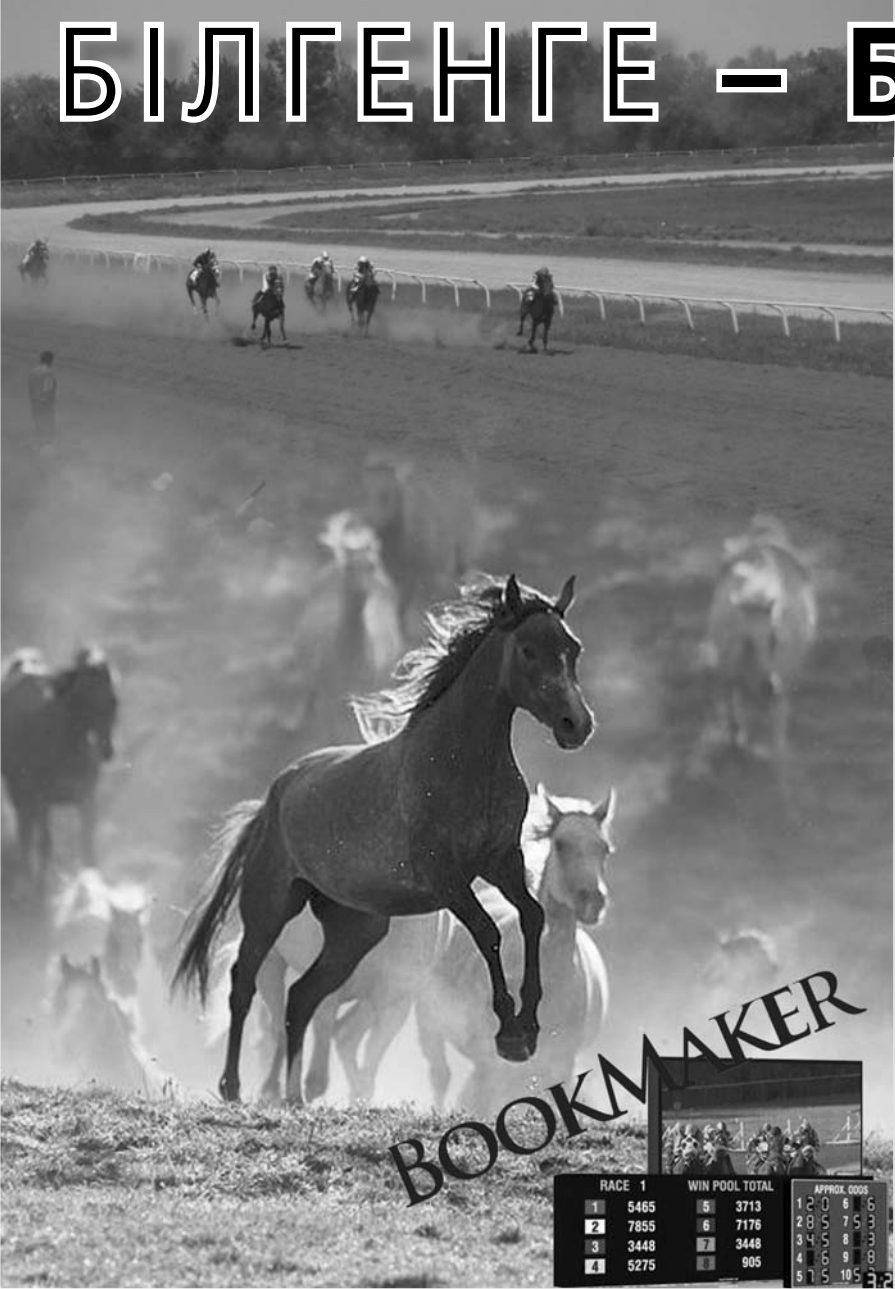
Солтүстік Қазақстан облысында қаңырап қалған мектеп ғимараты аукционға қойылған. Бәссауда шарты бойынша ең төменгі баға — 1 теңге деп көрсетілiптi.

Үлгі ауылында 18 адам ғана қалыпты. Осыған ұқсас жағдай Жамбыл облысындағы Рождественка ауылында болды. Бұл ауылда да екі қабатты мектеп сатылып жатыр. Мұнда да төменгі баға — 1 теңге деп белгіленген. Ауылда 13 адам ғана тұрады. Саудаға түскен білім ошақтары бұл екеуі ғана емес. 1980 жылы салынған СКО-ның Ақбалық ауылындағы екі қабатты мектеп, Есіл ауданының Новоузенка ауылындағы үш қабатты білім шаңырағы да бәссаудаға шығарылған. Статистика комитетінің мәліметіне сенсек, соңғы 10 жылда СКО-дағы мектептер саны 127-ге қысқарып, бастауыш және орта мектепте оқитын оқушылар 8 мыңға азайған. 20 жылда өңірде 302 мектеп жабылып, 478 білім ошағы қалған.

«Қақпан бел, қалбағайлы, үңгір сағақ,
Шапса жел, мінсе жайсаң, тұрса селсоқ.
Қаныңда шығысың мен батысың жоқ,
Ағылшын арғымақтың шатысы жоқ.
Қашаннан қазағымның қолтумасы,
Араптың дүлділінің қатысы жоқ».

Илияс Жансүгіровтің атакты поэмасында Күренбай Құлагерді осылайша сипаттаған еді. Аттың жалы, түйенің қомында өскен қай қазақтың болмасын жылқы десе делебесі козады. Жеті казынаға кіретін арғымакпен ұлттың тарихы мен әзірге дейін өрбіген өмірі қабаттасып жатыр. Әлімсақтан бүгінге дейін кандай да бір үлкен той бәйгесіз, аламансыз, жорға жарыссыз өтпейді. Тайтұяк пен боталы түйе тігетін комакты жүлдесі өз алдына бөлек әңгіме. Бұдан ат баптау мәдениетінің бастауында бабаларымыздың тұрғаны айтпаса да түсінікті. Бірақ ендігі мәселе сол аманат етілген мураны біз дұрыс сақтай алдық па? Оның дамуы кенже қалған жоқ па? Заманның ағымына қарай оны ұлттық деңгейден халықаралық көкжиекке шығару үшін т іісті кадамдар жасалды ма?

Әңгіменің «әлкисасын» биыл қыркүйекте шу болған Шымкенттегі ипподромнан бастасам. Сонау кенес дәуірінен бері келе жатқан нысан аяқ асты көзге сүйел болғандай. «Оны сүріп, орнына тұрғын-үй кешені салынуы мүмкін» деген сыбыс шыққанда-ақ әлеуметтік желіде туған қаласына бей-жай қарамайтын азаматтар бас көтерді. Мердігер компанияның «шаһардың баска шетінен жана ипподром салып береміз» деген сөзі де жұртқа жұбаныш болмады. Өйткені бұл Шымкенттегі атқа құмар жандардың бас қосар жалғыз жері. Ипподром тек сауық құратын, беталды шабатын алаң емес. Бұл келешек аламанда шашансына шаң жұқтырмас арғымақтарды дайындайтын, баптайтын, былайша айтқанда, нағыз ұстахана. Іле-шала әкімдік мұндай жоба оларға түскенін растағанымен, әлі бекітілмегенін айтып, әңгіме әзірге жылы жабылды.

Онсыз да босағадан сығалап, қалыс қалған ат баптаудың бүгінде бабы болмай тұрғанда, тарихи ипподромды жабу ұлттық өнерге жасалған қиянат болар еді. Ұқсата білгенге мұндай нысан жылқы индустриясын дамытуға, өркениетті түрде бәс тігу арқылы бизнесті дөңгелетуге мүмкіндік беретінін көптеген елдердің тәжірибесінен көріп жүрміз. Журналист һәм атбегі Нүрсейіт Жылқышыбайдың бұл мәселеге келгенде кіжілі ішіне жиналып қалған. Өз ойын бізге берген сұхбатында былайша өрбітті: «Осыдан бес жыл бұрын орталық ипподромның орнына үлкен супермаркет саламыз деген. Сол кезде шырылдаған, шын жаны ашыған адамдардың бірі Сидней Олимпиадасының күміс жүлдегері Ислам Байрамуков болды. Соның арқасында стадионды алып қала алдық. Ипподромдарға көлденең көк аттылардың сұқтануының екінші себебі бар. Бізде атқа қызығатындар аз. Қай бәйгеде стадионның толып отырғанын көрдіңіз? Өйткені үгіт-насихат жоқтың қасы. Көрсете бермейді. Одан бөлек, бізде сұрыптау қазір атымен жоқ. Кезінде Қостанайда болған. Қазір шетелден 4-5 млн теңгеге алып келеді. Бір-ақ маусым шабады да, келесі маусымға жарамай қалады. Сондықтан қазір ипподромдарды қолға алып, дамытудың маңызы зор».

«Күлдір-күлдір кісінетіп күренді мінген» қазақтың кең жазира даласы талай тұлпарды дүниеге келтірді. Оның дәлелі тарих қойнауында аңыз болып қалған Тарғын батырдың Тарланы, Алпамыстың Байшұбары, Ақан серінің Құлагері еді. Тұяғы тасты илеп, шапқан

жері ор болып қалатын сәйгүліктерді баптайтын біздің мектепке әлем бір кездері таңдай қақты. Мәселен, 1934 жылы құрылған Жамбыл облысындағы Луговой ат зауыты соның айғағы. Сол кезде бар қазақтың, КСРО-ның атын жаһанға танытқан үш дүркін Олимпиада чемпионы сәйгүлік «Абсент» осы зауыттан шыққан еді. Бертін келе сол жылқы зауыты қайранға шыққан кемедей күй кешті. Талай тұлпардың тұқымы сырт елдерге сатылды. Кезінде 10 спорт түрінен аттарды жарысқа дайындаған ат спорты мекенінде бұл күні сәйгүліктер тек екі сайысқа машықтандырылады.

Бұдан шығатын қорытынды, қолда барды құнттамағандықтан, көз алдымызда құрдымға кетіп жатыр. Дегенмен білек сыбана кіріссе, әлі де кеш емес. Бұл,

әлгінде айтып өткендей, бірінші кезекте осы саладағы бизнестің өрісін кеңейтеді. Бәйгеге атын қосатындардан бөлек, жылқының сырын ұғатындар да олжалы бола алады. Бұл — әлемдік тәжірибе. Бізде бәс тігу десе бірден көпшілік казиномен шатастырып, мәселенің мән-жайына қанықпай теріс пікірін қалыптастырады. Ал тереңге бойласа, бәйгедегі атқа сыйлық ату, бәстесу атам заманнан бар салт. Сол дәстүрді заманауи тұрғыда жаңғырту әлі күнге жоғға қойылмай тұр. Саланы зерттеген сарапшылардың көбі оның алғышарты осындай бәйгелерді букмекерлік кеңселер тізіміне қосу деп біледі. Көптеген елде букмекерлік кеңсе экономикалық өсімді әкелетін тетіктердің бірі. Британдық зерттеушілердің айтуынша, букмекерге барған адамның ойлау қабілеті артады, ақпарат іздеуге ден қояды. Бәрін сараптау арқылы дұрыс таңдау жасап, олжаға кенелуіне мүмкіндік бар. Соңғы жылдары бізде букмекерлік кеңселердің тынысы тарылды. Еліміз бойынша бар-жоғы ондай мекемелердің қыркына ғана лицензия берілген. Іс жүзінде қызмет атқарып жатқандары негізінен он компания. Заң бойынша мұндай кеңселердің жұмысын Қапшағай мен Бұрабайдағы арнайы аумаққа көшіру қарастырылған. Бұл букмекерге барып бәс тігетіндердің жаппай интернетке көшуіне әкеліп соғады. Ондай жағдайда азаматтардың ақшасы сыртқа кетеді. Ал әр ұтыстан түскен ақшадан алынатын салықтың сол шетелде қалатыны айтпаса да түсінікті. Осы салаға ерекше шұқшиып, заңды қатайту арқылы астыртын букмекерлердің жұмыс бастауына да ықпал еткені ешкімге жасырын болмаса керек. Мұндай сәтсіз тәжірибені Алатаудың

арғы жағындағы Қырғызстан бастан кешкені мәлім. Сөзге тұздық, 2019 жылы букмекерлік кеңселер еліміздің бюджетіне 20 млрд теңгенің салығын төлепті. Тақырыпқа байланысты Букмекерлік кеңселер қауымдастығының төрайымы Гүлмира Бергенова бізбен мынадай ойымен бөлісті: «Елдегі букмекерлік кеңселердің 90 пайызы жабылып тынды. Кассадағы қызметкерлер, сарапшылар, күзетшілер, техникалық қызметкерлердің бәрі жұмыссыз қалды. Қазір осы кәсіпті бастаймын деген адам болса, ол тек арнайы аумақта ғана аша алады. Проблема басқада. Мұндай компаниялардың жабылуы еріксіз клиенттердің интернетке кетуіне мәжбүрлейді. Онда таңдау көп. Шетелдік кеңселерде ұтқан отандастарымыздан біздің салыққа бір теңге де түспейді. Осыны біздің парламент депутаттары мен үкімет заң қабылдағанда неге ескермеді екен? Әлде бұл занның артында басқа күш тұр ма деген де ойға кетесін. Егер де заңмен біздің кәсіпке әр қалада рұқсат етілсе, кассаларымыз болса, клиенттеріміз заңмен қорғалады. Келіспейтін жері болса, сотқа бере алады. Ал онлайн букмекерлер қандай кепілдік бере алады? Әрине, ешқандай. Мұны заң талқыланған жұмыс тобында сан мәрте айттық. Салдарын түсіндірдік. Бірақ, өкінішке қарай, ешқандай нәтиже шықпады».

Букмекерлердің заң жүзінде жұмысын реттеп, қызмет істеуіне рұқсат беру жоғарыда айтылған ат баптау, оны дамыту, көптің қызығушылығын оятудың бір тармағы ғана. Заманына қарай ағысы. Қазір тек сөзбен қай саланы болмасын, көтере алмайсын. Нарықты зерттеу арқылы ғана оның бизнес жоспарын, әкелетін пайдасын болжауға болады. Осы ретте ұлттық спорттың көсегесін көгертуге құлқы бар атқамінерлер бұл мәселені айналып өтпей, дұрыстап ден қойса деген тілек бар. «Келісіп пішкен тон келте болмайды». Әйтпесе, өз сәйгүліктерімен мактанатын, паш ететін біздің араб, түрік, ағылшындардан қай жеріміз кем? Оларда біз көтеріп отырған мәселе бұрыннан шешілген, дұрыс жоғға қойылған. Нәтижесі көзге ұрып тұр. Бұл салада барын салып, кәсібінен нәсіп тапқандар да, жылқы десе делебесі қозып бәс тігетін атқұмарлардың ұпайы түгел. Бюджет те осы спорттың арқасында қаншама миллиардқа толығып жатыр. Сондықтан озық елдің үлгісін қансық көрмей, біз де қолданып көруден ұтпасақ, ұтылмаспыз!

Аскарбек ҚАЗАНҒАП

(Басы 1-бетте)

Руза БЕЙСЕНБАЙ ТЕГІ,
тіл жанашыры:

Жас qazaq:
Мемлекеттік мекемелердегі қазақ тілінің қолданыс аясы

калай? Қандай мекеме немесе органдар мемлекеттік тілге құрмет көрсетпей отыр?

Р.Бейсенбай тегі: Бұл сұрағыңыз менің жанды жеріме тиіп отыр. Өйткені, теріскейдегі қазақ тілін тұсайтын — сол мемлекеттік мекемедегі қызметкерлер. Олардың арасында әкімдік қызметкерлері де, басқалары да бар. Мен әкімдікке барсам, олар маған «Орысша сөйлеңіз. Біз қазақша түсінбейміз» деп қарап тұрады. Осы күзде ғана бір жағдай болды. Мен әкімдік қызметкерлерінен қазақша сөйлеуін талап еттім. Олардың бәрі маған шиберіше жабылды. Қала әкімінің аппарат басшысы Қайыржан Оңаров жиндыханадан дәрігер шақырды. Полицияға хабарлады. Мені қорғап қалған жастар. Тіл жанашыры болып жүрген белсенді жастар әлеуметтік желіде тікелей эфирге шығып, жағдайды бүкіл Қазақстанға таратты. Сондықтан, дәрігер де, полиция да өкете алмады. Жалғыз болсам, не боларымды білмеймін. Керекуде мемлекеттік тілді талап еткендердің күні осы. Біздің өңірдегі мемлекеттік қызметкерлердің әлсіздігі соншалық, 95 пайыз қазақ отырып, жұмыстарының бәрін орысша жүргізеді. «Рухани жаңғыру» бағдарламасының барлық шаруасы орысша жүргізіледі. Тек шетелден келген қандастарымыздың қатысуымен, не тілге қатысты жиылыстар болмаса. Кереку өңіріндегі прокуратуралар тілге байланысты құқық бұзушылықты ешқашан қараған емес.

Жас qazaq: Мемлекеттік тілді қорғаймын деп сағыңыз сынған сәттер көп болғанына шүбәміз жоқ.

Р.Бейсенбай тегі: Бізде жаның күйетін жағдай — қарақөз қазақтарымыздың мемлекеттік тілді табанға таптап, қазақ тілін менсінбеуі. Қазақта «Шегірткеден қорыққан егін екпейді» деген мақал бар. Сол сияқты қазақ тіліне қарсы шығатындардан қорқып, мемлекеттік тілдің тағдырына бей-жай қарауға мүлде болмайды. Мен күн сайын қаншама қарсылық көріп, қаншама сөз естіп жатсам да, бұл жолдан қайтпаймын! Бұл

— менің тілім, менің ұлтымның, менің Отанымның, менің болашағымның тілі. Жергілікті билік кез келген мекеме қызметкерлерінен мемлекеттік тілді талап етсе, бұл жақтағы басқа ұлт өкілдері бір-ақ күнде тіл сындырмаса да, ойланар еді. Бірақ ондай талап болмай тұр ғой.

Мемлекеттік тұтынушылар заңында бәрі айдай анық жазылып тұр. Тұтынушы қай тілді талап етсе, сол тілде қызмет көрсетілу керек. Алайда теріскейде, яғни бізде тұтынушы құқығы қорғалмайды. Әкімдікке барып қазақша талап етсеніз, көбіне орысша жауап аласыз. Дүкен, сауда орындарында да солай. Мемлекеттік сатып алу заңына мемлекеттік тілді талап ететін норма енгізілсе, теңдер бергенде, жалпы сату-сатып алу жұмыстарының бәрі қазақ тілінде жүргізілсе, онда бәрі өздігінен шешілер еді. 18 қазан күні жергілікті әкімдіктің рұқсатымен тіл туралы митингі өткіздік. Іле-шала Ресейдің «За правду» деген партиясының өкілдерінің мазасы қашып, «ұйқысы» бұзылыпты.

Жас qazaq: Олар не дейді, «ұйқысы» неге бұзылыпты?

Р.Бейсенбай тегі: Олар Қазақстандағы «орыс тілді қауыммен тек қана орысша сөйлесіндер, олардың қазақ тілін үйренуін талап етпендер» деп отыр. Олардың ойынша, Қазақстанның мемлекеттік тілін үйренбеуге, сөйлемеуге бәрінің құқығы бар сияқты. Басқа елдегі ұйым өкілдерінің біздің елдегі саяси мәселеге араласуы — бұл нағыз дөрекі ұлтшылдық. Осы арқылы олар біздің елдегі ұлтаралық ынтымағымызға сына қағып жатыр.

Жас qazaq: Ұзақ жылдардан бері мемлекеттік тіл үшін күресіп келе жатырсыз. Өз тәжірибенізден айтыңызшы, мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру үшін не істеуіміз керек?

Р.Бейсенбай тегі: Бұл біздің теріскейдегі өңірлер үшін өте ауыр сұрақ. Өйткені бұл жақта мемлекеттік тілдің тонын жібітетін жылымық аз. Ондай жылымықтың бүгін-ертең соғуы да екіталай. Бұл мәселені шешу үшін Кереку, Қызылжар, Қостанай сияқты тұрғындардың рухы оянып, кемінде халықтың 30 пайызы мемлекеттік тілді талап етуі керек. Сонда ғана сірескен сен бұзылар еді. Павлодардағы көше аттары қазақшаланып келеді. Сен сөгілді деген осы шығар. Оған да шүкір!

Керекуде менен үлкен шал-кемпірлер немерелерімен орысша сөйлесіп тұрады. Соларды көргенде жүрегім ауырады. «Апай, ағай, сіздер неге немеренізбен орысша сөйлесесіз?» деймін. Олар «Шаруан болмасын. Бұл біздің өз шаруамыз. Немерем қазақша білмейді» деп қарап тұрады. «Немереніз қазақша білуі үшін өзінің сөйлемейсіз бе» деймін мен де қоймай. Бір сөзбен айтқанда, біз өзімізді-өзіміз басындырып отырымыз.

Жас qazaq: Сағыңыз сынбасын, Руза ханым! Туған тілдің мәртебесі әлі-ақ көтеріліп, мемлекеттік тіл өз тұғырына қонады.

Жарас КЕМЕЛЖАН

ФОТОРЕПОРТАЖ

БҰРЫН АУЫЛ ЕДІ, ҚАЗІРГІ ХӘЛІ МЫНАУ!..

ҚЫЗЫЛЖАР Өңірінде тұрғын аз, үй арзан.

Дереккөзі: Tengrinews.kz
Фото: Тұрар ҚАЗАНҒАПОВ

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

www.jasqazaq.kz

NARYQ

(Басы 1-бетте)

*Қыстай қайрап, жаздай шапқан кетпені,
Кетпен шауып мұратына жетпеді...*

Ал жергілікті дикандар мақта бағасының төмендеп кеткеніне наразы. Түркістан облысындағы Мақтарал, Жетісай аудандарының мақташылары «субсидия аз, мақта бағасы төмен, жергілікті мақта зауыттарының басшылары бағаны әдейі қолдан төмендетеді» деп шағымдануда. Дикандар мұндай баға мақтаға кеткен шығынды жабуға ғана жетеді деп отыр. Ақ ұлпаның шиті мен егінінен басқа кол еңбегі мен техникаға кететін шығын, жанар-жағармайдың ақшасын қалай өтемек?

Жетісайлық дикан Көшербай Мамырайымов биылғы субсидияны былай қойғанда, былтырғысын да ала алмапты. Шаруа: «Әне-міне деп алдаусыратты, ақыр аяғында құмға сіңген су сияқты жоғалып кетті. Үлгергені алды, үлгермегені қалды. Былтыр 5,5 гектардан 11 тонна мактаны екі бөліп өткіздім. «Үлгермей қалдыңыз» деді де, субсидия бермеді», — дейді.

Батыр Айтжанов биыл 10 гектарға мақта егіпті. Өзінің айтуынша, әр гектарға 100 мың теңге шығындаған. Бірақ мақта бағасы соңғы 10 жылда өспеген, керісінше құлдырап барады.

Жетісай аудандық мақташылар қауымдастығының төрайымы Набатқұл Байтанаева: «Қазіргі таңда 1 гектарға 230-240 мың теңгедей шығын кетеді. Ал зауыттарға барсаңыз, 100 теңгеден ары асырмайды. 20 центнерге 200 мың теңге аламыз. Сонда шаруалар келер жылға дейін қалай күн көреді?», — деп дабыл қакты.

Жетісай аудандық Фермерлер одағының төрағасы Оспан Асанов: «Ливерпульдегі биржада баға шығып тұр. Бірақ бұлар «баға шыққан жоқ» деп бағаны белгілеуге асығар емес. Мактаны ішке кіргізген соң 60-80 мың теңге алдын ала төлем береді. Кейін ақ ұлпа әбден таусылған кезде зауыт басшыларының бәрі бірігіп, есеп шығарады. Біз осыған қарсымыз. Соны ретке келтіруге болмай ма? Не бағаны көтеріп берсін, не мемлекет әр тоннасына субсидия берсін», — дейді.

ТАҚЫРЫПҚА ОРАЙ

Әлібек ҚҰРТАЕВ, Сенат депутаты:

«Диқандар 40-50 градус аптап ыстықтың астында ерте көктемнен қоңыр күзге дейін өсірген осы өнімнің шитін ғана айыратын мақта зауыттары арқылы шетелдерге су тегін сатылып келеді. Былай айтқанда, өздері өсіретін ақ алтыннан дайындалған өнім Қазақстанға 5-6 есе қымбат бағаға келеді. Шаруалар осы мәселені үкімет қарауына ұсынып келген. Диқандардың бұл талабын орындауға қажетті алғышарттар жасалған. Мақта кластерін дамыту мәселесі де көтерілді. Жекеменшік мақта зауыттары шаруалардың еңбегін қанамас үшін мемлекеттік алып мақта зауыты Жетісай өңірінде мемлекеттік бағдарламамен салынған болатын. Бірақ біз әлі күнге дейін бұл саланың қорықтап дамып кеткенін көре алмай отырмыз. Кеңес одағы кезінде ел бюджетінің 17-18 пайызын жеңіл өнеркәсіп саласы бөретін. Қазіргі таңда жалпы ішкі өнімнің небәрі 0,3-0,5 пайызын ғана құрайды. Бұл тым аз көрсеткіш.

Мақтамен айналысатын шаруалардың мүддесін қорғау мақта шаруашылығындағы баға саясаты нағыз нарықтық принциптерді енгізу әділеттілік орнату мақсатында мақта өндірушілер мен мақта зауыттарындағы сауда қарама-қайшылықтарын жоятын, зауыттардың монополистік мүдделерін бәсеңдететін, ортадағы делдал компаниялардың заңсыз әрекеттеріне тосқауыл қоятын заң шеңберінде шара қабылдауды құзырлы органдарға тапсыру қажет».

Қарапайым еңбек адамдарының сөзін ауыл шаруашылығы министрлігі де жоққа шығармайды. Министрліктің мәліметіне сүйенсек, мақта дақылының бір гектарын өсіріп-өндірудің технологиялық картасы бойынша шығыны 256 901 теңгені құрайды. Орташа есеппен әр гектардан 20 центнерден өнім алған шаруаның кірісі 200 мың теңге болса, шығысы — 257 мың теңге. Шынында шаруаның ырыздығын айыруға келгенде,

МАҚТА МОНОПОЛИСТЕРІН КІМ ТОҚТАТАДЫ?

соңғы сөздің зауыт басшылығына тиесілі болуы каншалықты дұрыс?

Түркістан облысы ауыл шаруашылығы басқармасы да, аудандық әкімдік те мақта егушілердің шағымымен жақсы таныс. «Бірақ мемлекет мақта бағасына араласа алмайды», — дейді сала мамандары.

ТЕРІМШІ ЖОҚ

Ақ алтынның нарықтағы бағасынан бөлек, ауданда мақта терімі де үлкен мәселеге айналып отыр. Мақтасы бітік шыққан диқандар гектарына 50 мың теңге төлеп, комбайнмен жинап жатыр. Оның өзінде апталап ұзын-сонар кезекке тұрады. Мақтасын күрт жеп, өнімі аз болған адамдар терімші жалдап, колмен тергізуге мәжбүр. Жылда Өзбекстаннан келетін терімшілер биыл карантин кесірінен шекарадан өте алмай қалған. Кей мақта егушілер терімші іздеп сабылып жүр.

Жылда екі рет суғарылатын ақ алтынды алқап биыл бір-ақ рет су ішкен. Екіншісінде «Түркістанды абаттандыруға кетіп жатыр» деген желеумен жүйектерге су жетпей қалған. Қолдан жасалған құрғақшылықтың арқасында мактаны күрт жеп, ақыр аяғы жиналатын өнім аз болып шыққан.

«Қазақстан» ұлттық телеарнасындағы «Ашық алаң» бағдарламасында Мәжіліс депутаты Ержан Құдайбергенов мақташы қауымның мұнын былай жеткізген еді: «Қазіргі ең басты мәселе — мактаны жауын-шашынға қалдырмай теріп алу. Ал нарықтағы бағасы реттелетін болса, қалғаны өзімен-өзі жол тауып кетеді.

Содан соң кішігірім шаруашылықтарды біріктіріп, кооперативтерге айналдыру керек. 2007 жылы қабылданған «Мақта саласын дамыту туралы» заң тиянақты жұмыс істемейді. Оны қолға алу керек. Одан соң уақыт та, талап та өзгеріп жатыр. Жаңа технологиялар шығуда. Мемлекет тарапынан мақтаға деген сұранысты көбейту керек», — деп қадау-қадау пікірін айтқан болатын.

«МАҚТА ОРНЫНА БАСҚА ДАҚЫЛ ЕКСІН!»

Сұраныс демекші, Түркістан облысының әкімі Өмірзақ Шөкеев: «Мақта егуді қысқарту керек. Бұл туралы талайдан бері айтып келе жатырмын. Өйткені, қазір мақта егу өте тиімсіз. Оның орнына

әйнек те, май да шығаруға болады екен. Қала берді, қозапасы да ошақ отынына жарайтын керек зат. Алайда осындай ірі байлығымызды дұрыс пайдалана алмай отырғанымыз-ай! Өз елімізде өсетін арзан мақта шетел асып, бізге қымбат киім күйінде қайта келеді. Елімізде мақта өндейтін 18 кәсіпорын бар. Бірақ олардың жүктемесі 20 пайызды ғана құрайды. Шаруаның есіл еңбегі 20 пайыздай ғана өңделіп, басқа елдерге экспортталады. Сөйтіп қыл аяғы киім тігетін жіп пен түймеге дейін шетелден сатып аламыз. Ал көрші елдерге шикізат күйінде өз бетімен сата берейін десе, оған заң жүзінде тыйым салынған. Әйтпесе, Өзбекстан 7 мың сомнан, Ресей 300 теңгенің үстінде сұрап жатқан көрінеді. Екі ортада шаруаның еткен еңбегі шіріп кетпесін деп кәсіпорынға 100-130 теңгеден өткізуге мәжбүр.

Қазір ақ алтынның бағасы тым арзандап кеткен соң, ауылды жерде оның жиын-терімімен айналысатын адам да қалмапты. Айналып келгенде, бәрі де сол баға саясатына кеп тіреледі.

Бұл тығырықтан шығудың жолын Қазақстан Фермерлер одағының басшысы Жигули Дайрабаев жіктеп берді: «Шаруа мен зауыттың басын қосып, өзара мәмілеге келу керек. Ең алдымен, шаруалармен ақылдасып, инфрақұрылымды дұрыстау қажет. Шенеуніктердің кабинетінде отырып алып шешім қабылдай беруді дұрыс емес. Егер диканға жағдай жасалса, онда зауыттың да өмірі ұзақ болады. Алпауыт зауыттар мактаны 300 теңге демей-ақ қояйық, 200 теңгеден алса, ешкім де ренжімейді, қайта риза болады. Егер баға тұрақталса, ауылда мақта теретін адам да көбейеді».

ТҮЙІН

Биыл Түркістан облысында 126 мың гектарға мақта егілген. Ордабасы ауданы Төрткүл ауылдық округінде баға 160 теңге болып белгіленіпті. Онда да жергілікті шаруалар шу шығарып, телеарна тілшілерін шақыртып жүріп, көтерген бағасы сол. Ал Мақтарал мен Жетісайда ала жаздай төккен тердің өтемі әлдеқайда аз екені өкінішті. Есіл еңбек зая кетіп жатыр. Жергілікті әкімдіктің мақта бағасын өсіруді шеше алмайтынына көзі жеткен дикандар мәселе Үкімет деңгейінде қаралса дейді. Президенттің осы мәселеге назар аударуын сұрайды. Түркістан облысында мақта өндейтін 18 кәсіпорын бар болса, солардың монополистік мүддесін жоятын уақыт қашан туар екен?!

Мәриям АЙТБАЙ,
Түркістан облысы

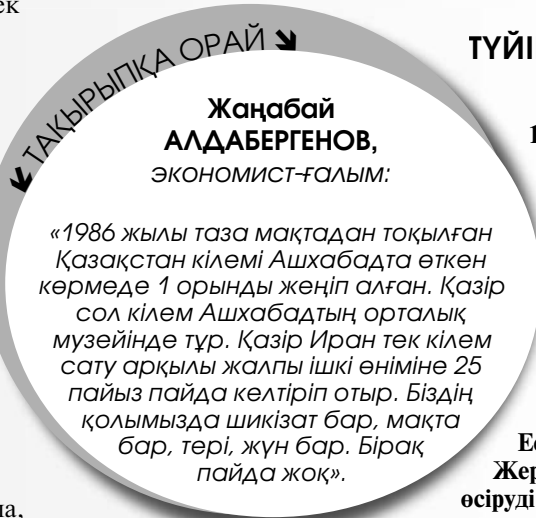
көкөніс егу керек. Қазір қайта-қайта семинар өткізіп, дикандарға үйретіп жатырмыз. Келер жылдан бастап бұл жағынан оң бетбұрыс болады деп ойлаймын», — деген еді.

Қазір мақтаға деген сұраныстың жоқ екенін Түркістан облыстық ауыл шаруашылығы басқарма басшысының орынбасары Тұрғанбек Оспанов та растайды. Ол «Қазір мақтаға сұраныс жоқ. Мақта орнына картоп ексін!», — деп кенес береді.

Осыны ескерген жергілікті бір кәсіпкер Жетісайда зәйтүн егіп, одан май алуға дайындалып жатыр екен. Бәлкім, жыл сайын осындай қиын жағдайға тап болғанша, басқа өнім ексе, табысқа жетіп, кәсібін өрте домалатар ма еді?! Ол, әрине, келер жылдың күн тәртібіндегі мәселе. Ал биыл ше?

НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?

Мақта шаруашылығы өте пайдалы кәсіп. Зерттеулерге сүйенсек, ақ алтыннан сабын да,

**Жаңабай
АЛДАБЕРГЕНОВ,**
ЭКОНОМИСТ-ҒАЛЫМ:

«1986 жылы таза мақтадан тоқылған Қазақстан кілемі Ашхабадта өткен көрмеде 1 орынды жеңіп алған. Қазір сол кілем Ашхабадтың орталық музейінде тұр. Қазір Иран тек кілем сату арқылы жалпы ішкі өніміне 25 пайыз пайда көлтіріп отыр. Біздің қолымызда шикізат бар, мақта бар, тері, жүн бар. Бірақ пайда жоқ».

Мәселе

«Талғардағы аудандық орталық аурухана жекенің қолына өтті» деген ақпарат тарағалы жергілікті тұрғындардан маза кетті. Олар аурухананың жекеменшікке өтуіне байланысты жұмыс орны қысқарып, медициналық қызметтердің кейбір түрлері қолжетімсіз болып қалуы мүмкін деп аландайды.

Талғар ауданының тұрғыны Бектеміс Мұсаханов «аудандық орталық аурухана жекеге өтеді» деген ақпарат осыдан 2-3 жылдан бері айтылып жүргенін айтты. «Аурухананы жақында бір жекеменшік компания сенімді басқаруға алған екен. Мен компания шарттарын оқыдым. Олардың сөзіне сенсек, аурухана қызметі мен функциясы толығымен сақталады. Портал, квота сынды мәселелер де бұрынғыдай қалады. Мемлекеттік меншікте болғанның өзінде УДЗ, рентген сияқты қызмет түрлері ақалы болатын. Дегенмен жекеменшікке өткеннен кейін кейбір қызмет түрлерінің ақалы болып кетуі мүмкін. Сондай-ақ міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жағы қалай болатыны бізге беймәлім. Қазір «коронавирустың екінші

толқыны басталады» деген ақпарат тарап жатыр. Ол кезде қалай болады? «Біз жекеменшікпіз» деп жауапкершілікті алмаса қайтеміз. Осындай сауалдар көп. Жекеге өткеннен кейін сапалы

қызмет көрсетулі талап ете аламыз ба деген ой да бар. Мен өзім қант диабетімен тіркеудемін. Дәрі-дәрмек тегін беріледі», — дейді.

Жекеменшікке өткен ауруханаға қатысты Талғар қаласының әкімдігі де пікір білдірді. Әкімдіктерілердің айтуынша, Талғар орталық ауруханасы А-Class Medical ЖШС-нің сенімді басқаруына беріліпті. Өткізіп беру шартын жасасу кезінде сенімгерлік басқарудың бизнес-жоспары бекітілген. Сондай-ақ сараланған еңбекақы төлеу жүйесін енгізу арқылы 2021 жылдың 1 қаңтарынан бастап қызметкерлердің жалақысын 20 пайыз өсіруге уәде берілгені.

Біз аурухананы жекеменшікке алған компания туралы білмек болып Алматы облыстық денсаулық сақтау басқармасына хабарластық. Басқарманың баспасөз хатшысы Ләйлім Әубәкірованың айтуынша, А-Class Medical ЖШС-нің медициналық қызмет көрсетуге тікелей қатысы бар екен. «Компания орталық штатын толық сақтай отырып, аурухананың әлеуметтік жағдайын көтеруге күш салады», — деді. Аурухана қызметінің ендігі тағдыры — уақыт еншісінде.

Макпал НОҒАЙБАЕВА

Редакцияның телефоны шыр етті. Тұтқаның ар жағынан жыларман күйдегі ананың дауысын естідім.

— Көмектесіңіздерші! — дейді жалынышты үнмен. — 18 жасар қызым Алматыға жұмыс іздеп кетіп еді. Екі апта бұрын ғана «Боди массаж деген жұмыс таптым, администратормын» деген болатын.

манындағы дәмханада ыдыс жуады. Қызы анасына масыл болмайын деп жұмыс іздеген көрінеді.

— Бірден қызымды мәжбүрлеп ұстап отырған пәтерге барайық. Ол жакта Сұлудың біраз киімдері де қалыпты, — деді.

— Жок. Бірден полицияға барамыз, — дедім мен...

Хош, сонымен Сұлудың өзін көрдім. Сырт көзге анасы айтқандай именіп, қорқып қалған қызды байқай алмадым. Жұлқынып,

KÓKEIKESTI

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

www.jasqazaq.kz

Құжат

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауының негізгі баптарын түсіндіру.

БӘРІМІЗГЕ
ОРТАҚ
МІНДЕТ

Мемлекет басшысының жыл сайынғы Жолдауы — қоғамға арналған бағдарламалық құжаттардың арасында айрықша орынға ие. Айталық, былтырғы Жолдауды қазақстандықтардың әл-ауқатын жақсартуға арналған нақты бағдарлама деуге болады. Әлеуметтік мәселелерді шешу арқылы халықтың өмір сүру сапасын арттыру, тұрмыс деңгейін жақсартуды көздейтін тың шешімдерден Адамға қамқорлық жасау идеясы байқалады.

Осы Жолдауында Президент Қасым-Жомарт Тоқаев: «Азаматтардың барлық сындарлы өтініш-тілектерін жедел әрі тиімді қарастыратын «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру — бәрімізге ортақ міндет. Билік пен қоғам арасында тұрақты диалог орнату арқылы ғана қазіргі геосаяси ахуалға бейімделген үйлесімді мемлекет қалыптастыруға болады.

Сондықтан азаматтық қоғамға қолдау көрсетіп, оның әлеуетін нығайта түсу керек. Сондай-ақ аса маңызды жалпы мемлекеттік міндеттерді шешу үшін талқылау жұмыстарына азаматтық қоғамның мүмкіндіктерін кенінен қолдану қажет», — деп атап көрсетті.

Жолдауда жұртты толғандыратын негізгі мәселелер талқыланып, барлығына дерлік жауап берілді. Әсіресе, жаңа мемлекеттік басқарудың негізгі телесипаты болып табылатын «Құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы бүкіл қазақстандықтарға бағытталып, біздің еліміздің ең озық тәжірибесіне айналып келеді. Бүгінде қоғамдық диалог, ашықтық, адамдардың мұн-мұқтажына жедел назар аудару мемлекеттік органдар қызметінің негізгі басымдықтарына айналды.

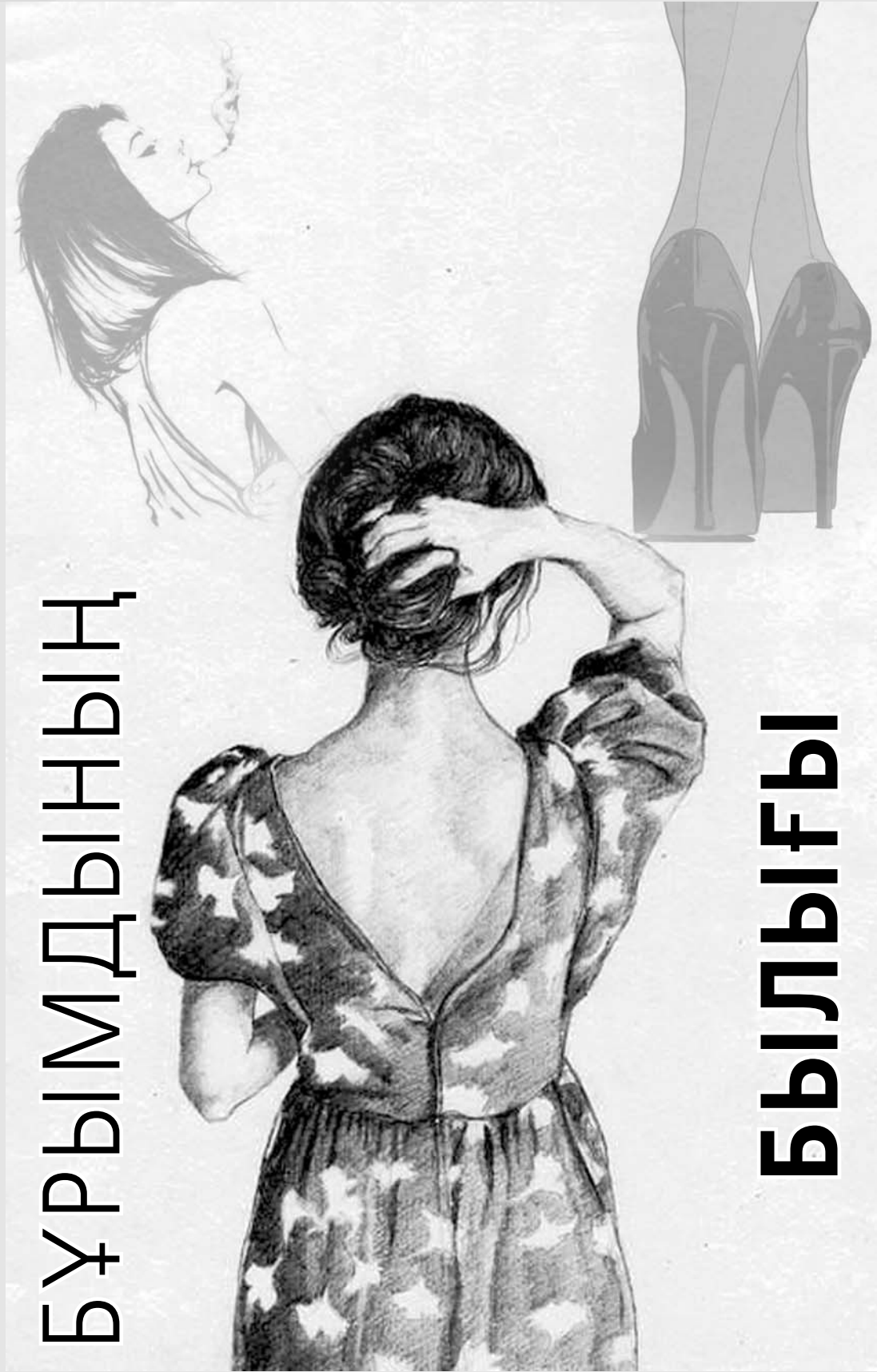
Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың биылғы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан — іс-қимыл кезеңі» Жолдауында бұл тақырып тереңдетіле түсті. Мемлекет басшысы: «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» — бұл, шын мәнісінде, «Әділетті мемлекет» құру тұжырымдамасы. Азаматтардың мәселелерін тыңдап, көріп қана қою жеткіліксіз. Ең бастысы — дұрыс және әділ шешім шығару қажет» деп тағы да баса айтты. Бұл Жолдауда бір жыл ішінде көпшіліктің сан қилы талап-тілектері, әр саладағы басшылардың ұсынысы шоғырланып, көрініс тапқандай.

Мемлекеттік биліктің жергілікті жерлердегі өкілі саналатын мемлекеттік қызметкерлер өз кезегінде «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» қағидасын жүзеге асыруға ұмтылады. Соған орай мемлекеттік органға жүгінген әрбір адамға қол ұшын созып, кәсіби мемлекеттік қызмет көрсетеді.

Олжас КӘРІПБАЕВ,
Алматы қаласы
әділет департаментінің
бас маманы

БҰРЫМДЫНЫҢ

БЫЛЫҒЫ

Бір аптадан бері хабар жок. Кеше таңғы 4-те телефонға хабарласып тұр «мама, мені ұрып жатыр» деп. «Кім ұрып жатыр?» дедім сасқалақтап. «Бастығым» дейді. Бірден жиналып бардық. Қызымды көкпарға салған лақтай ары тартып, бері тартып, отбасылық достарымның көмегімен алып кеттік. Үсті-басы көкала қойдай. Қызым әбден қорқып қалған. Біздің тартыс-төбелесімізді байқаған полицияның патруль көлігі жанымызға тоқтады. Алматының Бостандық аудандық бөліміне бардық. Арыз жаздық. Әлгі қызымды күштеп ұстаған жігіттер де барды. Таң ата таркастық. Алайда содан бері екі апта өтті. Арыздың мән-жайын білейін десем, тергеуші телефонын алмайды. Өздері де хабарласпайды. Менің максатым — қызым ол жакта өзінен басқа 7-8 қарақөз қыз барын айтты. Өзге қыздар да мәжбүрлі түрде қорқып жүрген сияқты ма? Басқа қазақтың қыздарын да күштеп ұстап отырса, сіздермен бірге барып араша түссек», — деп барып тоқтады.

— Аты-жөніңіз кім? — деп сұрадым.

— Шынар боламын, — деді.

Қыл үстінде қалған өрімдей қыздың тағдырына қалай араша түспейсің? Әлбетте, қолдан келген заңды көмек — беруге бекіндім.

Ол төрт баланың анасы. Бір қыз, үш ұл өсіріп отырған жалғызбасты әйел. Өзі Талғар

жанып тұрған бойжеткен. Қыздың айтуынша, алдымен боди массаж жасайтын салонға әкімші етіп алыпты. Кейін бір ақ ұнтақты иіскетіп, қарсылық таныта алмай, ессіз күйге түсіретін есірткі қабылдатықызған. Сұлу: «Тіпті жан-дүниенді қоздыратын таблетка сататын жігіттің үйіне бәріміз топталып бардық. Салон қожайындары Алматының дәулеттілері қоныстанған тұрғын үй кешенінен пәтер жалдаған. Секіріп қашайын десем, пәтер 22-қабатта. Үйде 6 қыз болдық. Бәріміз өрімдей жаспыз. Бастығымыз екі адам. Біреуі — Сәбит, екіншісі — Алтай. Үнемі көк желкемізден қадағалап отырады. Телефонды артық ұстатпайды. Тек әке-шешемізбен хабарласуға ғана береді. Сыртқа шыкса, есікті құлыптап кетеді, — деп мән-жайды түсіндірді.

— 102-ге хабарласпадың ба?

— Қорықтым!

Сонымен Шынар ханымның қызы және мен бар — үш адам Алматы қалалық қылмыстық полиция басқармасына келдік. Ғимаратқа жеткен кезде әлгі қыз: «Мұнда кірмеймін. Кірсем де ешкіммен сөйлеспеймін», — деп қиғылық салсын.

— Сен бар шындықты айтпасаң, саған қалай көмектесеміз? — деп көрген-білгенін айтуға көндірдік.

Неге екені түсініксіз, Сұлудың сөзі мың құбылды. Әккі тергеушілер нақты сұрақ қойған сайын күмілжіп, қос қолына тыным бермей мазасызданды. Әңгімеге анасы араласса, тіптен беттен алып шаптығып отырды. Осылайша, тергеу созылған сайын бойжеткеннің жауабы да сұйыла берді. Сұлудың сөзінен түсінгеніміз, ол боди массаж деген желеумен жезөкшелікке өз еркімен барған адам болып шықты. Есірткіні де ешкім зорлап иіскетпеген. Ақ ұнтақтың ұнағаны сондай, өзі іздеп тұратын халге жетіпті. Массажға келетін ер-азаматтарға жезөкшелік қызмет көрсетудің 1 сағаты — 40 мың тенге. Қожайындар бір түндік «тән ақының» 16 мың теңгесін күнделікті пайдаланған есірткіге ұстап қалады екен.

Өзіміз атын ғана еститін, көп жұртқа түсініксіз «боди массаж» деген не? Оның отаны Тайланд деседі. Адамды ес-түстен айырғанша ләззатқа бөлейтін эротикалық уқалау. Ең бастысы, клиент денесіне сырттай массаж жасатады. Бір сөзбен айтқанда, адам денесін уқалау, сыйпалау. Кісіні экстазға әкелу, яғни еркекті қоздыру. Ары қарай клиент сұранысын орындау. Көп жағдайда есін ұмытқан еркектер ессіз кешті жыныстық қатынаспен жалғастыруды қалайды. Массаждың сағаты — 20 мың теңге болса, ары қарай клиенттің жыныстық қатынас сұранысы сағатына 30, 40 мың теңге болып жалғасып кете береді. Бәрі де еркектің қаншалықты қалауына байланысты. Үздігіп тұрған азамат дәл қазір қанша ақы десе, сонша төлеуге дайын екенін притон қожайындары әбден біліп алған. Бір сөзбен түйіндесек, боди массаж атауының артында әдемі жасырынған жезөкшелік бизнес жатыр.

Алматы қалалық ұйымдасқан қылмыспен күрес басқармасының (УБОП) басшысы Дидар Жақыпбаев: «Еліміздегі әр боди массаж салонын тексерсе келгенде түнгі көбелектер ошағы әшкереленеді», — деп әңгімеге араласты. Жыл басынан бері аталған басқарма Алматыда 10-нан аса боди массаж салондарына «күтпеген» тексеріс жүргізген. Жезөкшелікпен айналысқан барлығы 83 бойжеткен құрықталып, он шақты «женгетай» ұсталды. Алып шаһарға жеңіл жұмысты қалап келгендердің басым бөлігі — Өзбекстан, Қарақалпақстан, Тәжікстан мен Қырғызстан азаматтары. Әлбетте, өзіміздің қарақөздер де жетерлік.

Осы сәтте Сұлу жайлы ақпаратты полиция базасынан іздеп отырған анықтаушы «бәрі түсінікті» деді. Сөйтсек, анасы қызғыштай қорып отырған өрімдей қыз қалада болған күндері ұрлық жасағаны үшін ұсталып, үстінен қылмыстық іс қозғалған екен. Пәтерде болған кезде полицияға хабарласуға, қашуға барлық мүмкіндік болғаны тағы анықталды. Ондай мүмкіндікті қыздың өзі қажет етпеген. Тіпті анасы алып кеткен күннің өзінде серіктес қыздарымен әлі күнге хабарласып тұратыны анықталды. Азан шақырып қойған Сұлу деген әп-әдемі есімі «көбелек әлемде» Мия деп өзгерген. Сорақысы сол, көктемгі карантин кезінде Мия жезөкшелік қызметі үшін ұсталып, есепке алынған.

Электрондық базадағы тайға таңба басқандай мәліметтерді естіп, оқып, қызының фотосын көріп тұрғанымен, ана жүрегі жамандыққа сенбеді. Сенгісі келмеді. «Мүмкін емес, мүмкін емес» деп күбірлей берді, күбірлей берді...

Бұл сәтте Сұлу-Мия осыған дейін анасының жанындағы уаң қыз образын сілкіп тастап, тергеуші бөліскен шылымды будактатып отыр еді. Мен алақанымды жайып «не істейміз» деген ишарамен Шынарға қарадым. Ол «Менің қызым Алматыдағы нөмір бірінші жезөкше болса да, мен оны қорғаймын! Ана жүрегім қызымды мына батпақтан алып шықпай тыныштық таппайды», — деп шырылдады.

Гүлмира ӘБІҚАЙ,
журналист

Жәдігер

ЕДІГЕДЕН ҚАЛҒАН ЕСКІ ҚОРЫМ

Бұл көне кесене Маңғыстау облысының Шетпе көнтінен 40 шақырым жерде орналасқан Қарауылкүмбет биігінен табылған. Биіктігі 8 метр, қабырғасының қалыңдығы 1 метрге жетеді. Суретті тарихшы Жанарбек Берістен түсіріп алыпты.

Зерттеуші-тарихшылар кесенеден «Едіге» деген жазуды оқыған. Сондай-ақ «Едіге баһадүр болды, бі болды, шәһид болды» деген жазуды тауыпты. Сонымен бұл қай Едіге? «Едіге би және Ноғай Ордасы» еңбегінде А.Күнтөлеулы қазақта төрт Едігенің болғандығын айтады. Жергілікті өлкетанушылардың пікірі Маңғыстауда табылған кесененің басқа емес, нақ Алтын Орданың бас биі, ноғайлының негізін қалаушы Едіге батырдың кесенесі болуы мүмкін дегенге саяды. Кесененің қазіргі күйі өте нашар. Қабырғалары жартылай құлаған. Тастан қаланған қорымның ауыз жағы ғана сақталыпты.

Сәті түскен сұхбат

Назарларыңызға өнертану ғылымдарының докторы, профессор Арыстанбек Мұхамедиұлымен болған «Ұлттық кино индустриясы» тақырыбы аясындағы сұхбатты ұсынамыз.

Жас qazaq: Арыстанбек Мұхамедиұлы, сізден сұхбат аларда кино туралы әңгіме бастаған едініз. Сөзді содан бастасак. Қазіргі таңда Қазақстанды дүниежүзіне қандай фильмдермен таныта аламыз?

А.Мұхамедиұлы: Өте өзекті тақырыпты қозғап отырсыз. Осыдан біршама уақыт бұрын берген бір сұхбатымда «Кино саласы — идеология, өнер ғана емес, үлкен бизнес» деген болатынмын. Ал қазір, «Кино — өнер саласынан, идеологиядан, бизнестен де асып кеткен ерекше бағыт болып тұр». Себебі

Екіншіден, міндетті түрде халықаралық прокатка белсенді шығарылуы тиіс.

Үшіншіден, дүниежүзілік тәжірибеге сәйкес, мұндай фильмдер «Paramount Pictures», «Warner Brothers», «НВО», «Disney», «Bazelevs» сияқты бір емес, бірнеше танымал кинокомпаниялармен, тіпті бірнеше мемлекеттермен бірлесе түсірілуі керек.

Жас qazaq: Оның нәтижесі қалай болар екен?

А.Мұхамедиұлы: Сонда ғана біз шетелден инвестиция тартып, фильмдерімізді шетелге прокатка шығару арқылы Қазақстанды «кей фильмдерде» көрсетілгендей төмен деңгейдегі ел емес, керісінше парасаты биік, өркениетті мемлекет ретінде танытамыз.

Тағы да бір айта кететін жайт, біз кино саласында бәсекелестікке жол беруіміз қажет!

Мәселен, Ресейде сексеннен аса кинокомпаниялар мен олардың көптеген еншілес ұйымдары қызмет етеді. Бір ғана Мәскеудегі кинокомпаниялардың саны 20-дан асады. Бұлардың құрамында киностудиялар, продюсерлік, дистрибьюторлық, жарнамалық орталықтар, прокат компаниялары және тағы басқалары жұмыс жасайды.

Елімізде «Қазақфильммен» қатар, басқа да киностудиялардың ашылуына жағдай жасалуы керек. Кезінде «Астанафильм» киностудиясын құру туралы жоспар осындай максаттан туындаған еді.

Ал «Қазақфильм» — өндірістік базаға айналуы тиіс! Қазіргі уақытта оның негізгі мақсаты — кино саласына қаржы бөлумен ғана шектеліп отыр.

RYHANIAT

E-mail: jaspazaq2019@mail.ru

www.jaspazaq.kz

«The Amazing Race» реалити-шоуының Қазақстанға арналған бөлімі 1,5 миллиардтан аса тұрақты көрермені бар американдық канал CBS-тен 25 қарашада АҚШ уақытымен сағат 21.00-де көрсетіледі. Бұл жоба да осы бағытта қол жеткізген үлкен жетістігіміз.

Бұдан бұрын да 2016 жылы халықаралық деңгейдегі кино деп атауға тұратын Қазақстан мен Ресейдің бірлескен жобасы — «28 Панфиловшы» туындысы шетелдік көрерменге жол тартып, халықаралық прокатка шығарылды. Бұл кинотуындыны Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев пен Ресей басшысы Владимир Путин бірлесіп тамашалағанын өздеріңіз білесіздер.

Қазақстандықтардың керемет ерлігін көрсеткен. «28 Панфиловшы» фильмі бүкілресейлік қоғамдық пікірді зерттеу орталығының мәліметіне сәйкес, 2016 жылы «Ең үздік фильм» деп танылды.

2018 жылы шетелдік прокатка шығып, үлкен танымалдылыққа ие болған режиссер Сергей Дворцевтің «Айқа» фильмін түсіруге Қазақстан мен демеушілер атсалысқанын біреу білсе, біреу біле бермейді. Барлығымызға белгілі, фильмде басты рөлді сомдаған казак қызы Самал Еслямова «71-ші Канн халықаралық кинофестивалінде» «Үздік актриса» номинациясын жеңіп алды. Еуразия кеңістігінде бұрын-соңды мұндай биікке жеткен актриса болмағанын да айта кетуіміз керек.

Сол сияқты 2018 жылы Қазақстан мен Жапония бірлесіп тәжірибелі продюссер Сёдзо Ичиямамен «Барымташылар. Уақыт жолдары» фильмі түсірілді. Фильмнің режиссері — Ерлан Нұрмұхамбетов пен Лиса Такеба. Басты рөлдерге белгілі актриса Самал Еслямова мен жапондық актер Мирай Морияма

басқаруға тағайындалған башы да ұлттық киноны дамыту үшін жұмыс жасауы тиіс еді.

Қазіргі уақытта Елбасының идеясы болғанына қарамастан, «Қасым хан» фильмін түсіру бойынша да даулы мәселелер туындап отыр. Біз ол фильмді түсіру үшін кезінде дүниежүзіне белгілі түрік режиссері Метин Гюнайды шақырған едік. Метин Гюнай «Ертұғрұл», «Осман» тарихи сериалдарының режиссері. Өз ісінің маманы. Алайда бұл фильмнің тарихы да басқа жаққа бұрмалануда.

Әрине, осындай жағдайлар саланың ілгері дамуына кедергі жасайды.

Жас qazaq: Кино туралы сөз қозғап жатырмыз ғой. Қалай ойлайсыз «Борат» сияқты фильмдерді тоқтатуға болады ма?

А.Мұхамедиұлы: Әрине, тоқтатуымыз керек! Бұл жөнінде жоғарыда айтып өттім. Тағы да қайталап айтайын, бірнеше танымал кинокомпаниялармен немесе мемлекеттермен бірлесіп, еліміздің өркениетін дәріптейтін әлемдік нарыққа шығаратын, бәсекеге қабілетті, шығармашылық деңгейі жоғары фильм түсіру керекпіз. Оны алдын ала жарнамалап, халықаралық прокатка белсенді түрде шығару қажет!

Сонда ғана шетелдік көрермен «боратты» емес, осындай фильмдерді көретін болады. Осылайша, дүниежүзіне «бораттағы» Қазақстанды емес, өркендеген елді көрсете аламыз.

Сөзімнің басында «Кино — өнер саласынан, идеологиядан, бизнестен де асып кеткен ерекше бағыт болып тұр» дедім емес пе. Киноның құдіреті осында...

Жас qazaq: Арыстанбек Мұхамедиұлы, орайы келгенде сұрап қалайын. Жақында бір отандық

Арыстанбек МҰХАМЕДИҰЛЫ:

БІЗДЕ АЛДЫМЕН КИНО ТҮСІРЕДІ, СОДАН КЕЙІН ҒАНА КӨРЕРМЕН ІЗДЕЙДІ

бүгінде бұл әр елдің өнері мен өркениетін паш ететін таптырмас жанрға айналды. Сондықтан, мемлекетті әлем танысын десек — еліміздің дамуын жан-жақты бейнелейтін, ұлттық ерекшеліктерімізге негізделген сапалы, әрі шығармашылық деңгейі биік фильмдер түсіруіміз керек.

Мысалы, алдыңғы қатарлы мемлекеттер үшін басты қағида — әр фильмде ұлт төмендетіп көрсетілмеуі тиіс. Керісінше, терең ойлы, керемет қабілетті халық ретінде бейнелеу талап етіледі. Біздің елде де осындай талап болғаны абзал. Бұл — менің өмірлік ұстанымым. Қай салада және қай жағынан болмасын казак елі биік болуы қажет!

Әртүрлі басшылық қызметтерде жүргенімде, әсіресе, вице-министр, өнер академиясының ректоры болғанымда бұл бағытты ілгерілетуді мақсат еттім. Өнер туындыларының мазмұнына мән беріп, халықты жігерлендіретін, ұлттық рухтың мерейін асыратын, ел өркениетін дәріптейтін шығармалардың шығуына көңіл бөлім.

Әрине, министр кезімде мүмкіндік мол болғандықтан, Кеңес заманынан қалыптасқан стереотиптерді бұзып, халқымыздың мәртебесін дүниежүзіне паш ететін «Балуан Шолақ», «Әміре», «Құнанбай», «Анаға апарар жол», «Алмас қылыш», «Алтын так», «Томирис» сияқты басқа да фильмдерді түсірдік. Сонымен қатар бұлдіршіндерімізге ой салатын, қанаттандыратын тәрбиелік мәні бар «Қазак елі», «Мүзбалак», «Күлтегін» сынды бірқатар анимациялық фильмдерді ұсындық.

Жас qazaq: Түсіріліп жатқан кинокартина бар. Бірақ соны әлемге таныту үшін қандай қадам жасауымыз керек?

А.Мұхамедиұлы: Ал фильмдерді әлемге таныту үшін қандай қадамдар жасауға тиіспіз деген сұрағыңызға келсек. Казакстан тәжірибесінде алдымен кино түсіреді, содан кейін ғана көрермен іздейді. Оның өзінде де фильм тек ішкі нарыққа негізделеді. Яғни казак көрермендері үшін ғана түсіріледі.

Ал алдыңғы қатарлы елдерде керісінше. Фильм прокатка шығарылмас бұрын бірінші кезекте жарнамаға көңіл бөлінеді. Демек, бір жыл бойы фильмнің трейлері әлемдік деңгейде жан-жақты насихатталады. Бір сөзбен айтқанда, киноны түсіруге дайындық кезінен бастап халықтың оған деген қызығушылығын ояту арқылы алдын ала көрермен жинап алады. Келесі кезекте фильм дүниежүзі бойынша прокатка белсенді түрде шығарылады. Бұған қоса, бір туындыны бір емес бірнеше компания немесе бірнеше мемлекет бірігіп түсіреді.

Мысалы, «Оскар» киножүлдесінің бес номинациясын жеңіп алған американдық белгілі режиссер Мартин Скорсезенің «Авиатор» фильмін «Forward Pass», «Appian Way», «IMF», «Initial Entertainment Group», «Miramax Films» және «Warner Bros» компаниялары бірлесіп түсірген. Сол сияқты танымал британ режиссері Питер Веббердің «Император» фильмі де алты компанияның, сондай-ақ Жапония мен АҚШ-тын ортақ жобасы болып табылады.

Неге біз дүниежүзіндегі алдыңғы қатарлы бірнеше компаниялармен бірлесіп фильм түсірмейміз? Неге өзімізді шектеуіміз керек? Халықаралық тәжірибеге сәйкес, көркем туындыларымызды әлемдік прокатка неге шығармасқа?

Айтылған ойды қорытындылайтын болсақ, келесі міндеттерді жүйелі түрде іске асыруымыз қажет:

Біріншіден, көркем туынды прокатка шығарылмас бұрын кеңінен жарнамаланып елімізде ғана емес шетелде де насихатталуы тиіс.

Ал «Ұлттық киноны қолдау мемлекеттік орталығы» (продюссерлік орталық) — ұлттық мүддеге сай, сапалы фильмдердің түсірілуіне, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға жағдай жасауы керек. Көркем туындыларымызды Казакстанда ғана емес шетелде прокатка шығару, ілгерілету және танымал ету мақсатында қызмет етуі тиіс. Сонымен қатар осы салада еңбек етіп жүрген мамандарға, кәсіпкерлерге қолдау көрсетіп, отандық және шетелдік инвесторларды тартуға аса көңіл бөлуі қажет.

Инвестиция неге керек? Себебі тек әлеуметтік, тарихи фильмдер мемлекеттен бөлінген қаржыға түсіріліп, әлемдік деңгейдегі басқа да жобалар отандық және шеттен тартылған көлемді инвестицияның көмегімен жүзеге асырылуы қажет.

Бұл ретте, көлемді инвестиция — сапалы фильм түсіруге мүмкіндік. Яғни инвестор фильмеге салынған қаржысының жұмсалыуына жауапкершілікпен қарайды. Нәтижесінде, бәсекеге қабілетті, деңгейі жоғары, әрі сапалы өнім шығады. Өкінішке қарай, әзірге осы бағыттағы жұмыс баяулап тұр...

Жас qazaq: Сіз, мәдениет және спорт министрілігін 5 жылдан аса басқарып, осы салаға ең ұзақ жетекшілік жасаған министрісіз. Осы уақыт аралығында шетелдік ірі компанияларды тартуға қандай қадамдар жасалды? Өзіңізбен іске асырылған елеулі еңбектер турасында айтсаңыз.

А.Мұхамедиұлы: 2017 жылы 21-24 қарашада Лос-Анжелесте «Анаға апарар жол», «Қыз Жібек», «Алмас Қылыш», «Балалық шағымның аспаны» туындыларын көрсеткен болатынбыз. Фильмдер елеулі табысқа қол жеткізді. Көрсетілмнен кейін әлемдік «Paramount Pictures», «Warner Brothers», «НВО», «Disney», сияқты танымал кинокомпаниялардың жетекшілерімен кездесіп, өз кезегінде компания басшылары Казакстан нарығына қатысуға ниетті екендерін білдірді. Осы жолы бірлескен жобаларды іске асыру бойынша келістік. Осылайша, бізде шетелдік компаниялардың инвестициясы мен шығармашылық әлеуетін елге әкелуге мүмкіндік тулды.

Нәтижесінде аз ғана уақыт ішінде тек екі жобаны жүзеге асырып үлгердік. Оның бірі — 2018 жылы жарық көрген «Әміре» фильмі. «Әміре» фильмі үш тараптан, яғни министрлікпен, отандық инвестор — Алидар Өтемұратовпен және шетелдік кинокомпаниялармен бірлесіп түсірілген бірінші казак киносы екенін мақтанышпен айтамын.

Оның режиссері — Джефф Веспа. Басты рөлдердің бірін орындау үшін актерлік құрамға австралиялық танымал актриса Эбби Корниш шақырылды. Қаржы тең бөлінді. Бұдан кім ұтты? Әрине, біздің жеңісіміз көбірек.

Себебі Әміре — ұлт биігіне көтерілген тұлға. Париж сахнасында өн салған ұлт қайраткері. Ол фильм Голливудта «Шетелдік үздік фильм» номинациясын жеңіп алды. Осылайша халықаралық прокатка шықты. Әлем казактың Әміресін көрді, таныды.

Екінші жоба — 2018 жылы қарашада американдық «Worldrace Productions» компаниясымен бірге түсірілген «The Amazing Race» («Керемет жолдары» реалити-шоуы болатын. Осы орайда жақында американдық әріптестеріміз қуанышты хабарды жеткізгенін айтып өткім келіп отыр. Әлемдегі ең танымал

түскен болатын. Бұл фильм үстіміздегі жылы ғана Жапонияда прокатка шықты. Соңғы жылдары Жапония әлемдік кинонарықта алғашқы бестікке енген ел екенін ескерсек, бұл қуантарлық жайт.

Жас qazaq: Фильмге қаржы қалай бөлінді?

А.Мұхамедиұлы: Жапония тарапынан да, Казакстан тарапынан да қаржы қарастырылды. Халықаралық прокатка шығару үшін осындай қадамдар жасалуы тиіс. Бұл Қазақстанды жарнамалаудың ең озық үлгісі. Мұндай үлгі әлемдік кино компанияларда да жиі кездеседі. Жоғарыда айтып өткендей, әлемдік прокатка шыққан фильмдердің дені бірнеше әлемдік компаниялардың бірлесуімен түсіріліп жүр. Блобастер, экшн, фэнтези — барлығы да осындай бірлескен жұмыстың жемісі.

Сонымен қатар 2019 жылы «Кинематография туралы» Занды талқылау аясында Ресейдегі танымал режиссер әрі қандасымыз Тимур Бекмамбетовпен бірігіп, ортақ жобаларды іске асыруды жоспарладық. Жоспар бойынша Тимур Бекмамбетов елімізде үш картина түсіруді көздеп, Ұлттық киноны қолдау мемлекеттік қоры жариялаған іріктеуге қатысты.

Өкініштісі — бұл жоба іске аспады.

Қынжылтатыны — Голливудқа шақырылған, Ресейдің ең үздік режиссері атанған қандасымыз Тимур Бекмамбетовтің жобалары Ұлттық киноны қолдау мемлекеттік қоры жариялаған іріктеуден өтпегені...

Ал іске асырылған ең елеулі еңбек деген сұрағыңызға келсек, ең үлкен жетістік — «Кино туралы заңды» қабылддық. Себебі осы заңды қабылдау арқылы біз ұлттық киноның мәртебесін көтердік. Ұлттық өнімдерімізді халықаралық прокатка шығаруға мүмкіндік алдық. Бұған қоса, ұлттық киноны түсіруге казак режиссерлері мен актерлеріне халықаралық компаниялармен бірлесе жұмыс істеуге жағдай жасалдық.

Жас qazaq: Арыстанбек мырза, жоғарыда өзіңізбен атқарылған бірқатар жобалар туралы айтып өттіңіз. Осы бағамалардың жалғасын таппауының себебі неде?

А.Мұхамедиұлы: Өздеріңізге белгілі, «Кинематография туралы» Қазақстан Республикасының Заңын жүзеге асыру мақсатында Ұлттық киноны қолдау орталығын құрдық. Жоғарыда аталған мәселелерді осы орталық ілгерілетуі тиіс болатын.

Орталық құрылғанымен, қадрылық саясаттың дұрыс бағытта жүргізілмеуі салдарынан оның өзі бүгінде дау-дамайға иікті. Орталық та, орталықты

басылымға «Сатаевтың «Қазақфильмді» басқаруына қарсымын» деп сұхбат беріпсіз. Осы жөнінде айтып өтсеңіз...

А.Мұхамедиұлы: Нені мензеп отырғаныңызды түсіндім. Ақан Сатаев — режиссер! Дегенмен, А.Сатаев сияқты маманның «Қазақфильмді» басқаруы қаншалықты дұрыс? Өздеріңіз көріп отырғандай, қазір ол бар уақытын «Қазақфильмнің» төңірегіндегі дау-дамайға жұмсап жатыр. Режиссер — үздік кино түсіруі керек! Ал басты менеджерлікпен айналысуы тиіс. Сіз мензеген басылымға берген сұхбатымда айтпағым да осы болатын.

Жақында ғана «Қазақфильмде» қандай жағдайдың орын алғанын өзіңіз де білесіз. Елімізде кәсіби режиссерлер көп емес. Саусақпен санарлық десем артық айтпаған болар едім. Режиссерлеріміздің бір-бірімен арыздасуы өкінішті. Ал оны тоқтатудың орнына одан әрі шиеленістіру, тіпті келенсіз жайт.

Жас qazaq: Соңғы бір жылда мәдениет ұйымдарының басшыларына қатысты кадрлық өзгерістерді байқалдық. Мұның сыры неде деп ойлайсыз?

А.Мұхамедиұлы: Қазіргі саясатта көбіне егде жастағы кісілерге қолдау көрсетілетінін, оларға жауапты қызметтер де беріліп жатқанына өздеріңіз куәсіздер. Халқымызда «Үлкенге —ізет, Жасқа — жол» деген қанатты сөз бар емес пе. Меніңше, жастарды да міндетті түрде қолдап отырғанымыз жөн.

Мәселен, мен министр кезімде Асхат Маемировті Оралдан Алматыға шақырдым. Ол Мәскеуде театр өнері академиясында білім алған, Сорбонна университетін бітірген, Францияның ұлттық драма өнері консерваториясында біліктілігін жетілдірген мықты азамат. Өр жылдары режиссер, декан болды, театр басқарды, Өнер академиясына ректор болды.

Сөкен Мағиязиевті неге Ұлттық өнер академиясына проректорлыққа шақырдым, Азамат Сатыбалдыны неге Фабит Мүсірепов атындағы балалар және жасөспірімдер театрына басшы етіп тағайындадым?

Мәдениет, өнер және спорт саласында басшылық қызметке жас та болса, осындай жігерлі тұлғалар тағайындалды. Олар өсе келе министр дәрежесіне дейін кетуі тиіс. Бәсекелестіктен қорықпау керек! Бұл жөнінде мен үнемі айтып келемін.

Мақпал НОҒАЙБАЕВА

БҮГІНГІ САТИРА

Қай заманда да ата-ананың ұрпаққа көңілі толмай өткені белгілі. Бізді сол «ауру» меңдеп, үйдегі кісі екеуіміз келісіп, не де болса деп, бұл да ата-ананың бір парызы деп біліп, тіл мен жаңқа сүйене, бұрыннан қалған – бұралқысы бар, кейін қалыптасқан қаймақтысы бар, аннан-мұннан жиып-теріп мақал-мәтелдің майын тамызайық деп шештік.

Мақал-мәтел айтысы

Есейген ұлды да, қызды да бір қыңыр қылығынан шап беріп, шешелері шерлі сөзінің сөгін сорғалатып болып, мен де кіжіне кейіс кетіп барып тоқтап, екеуіне екеуіміз кезекпе-кезек сөз мәйегі мақал-мәтелді тоғытуға көштік.

— Әдепсіз қыздан мылжын жігіт артық, — деп әйелім қызына төнді.

— Қашқанда да, қуғанда да алда бол, — ұлға көз тастап едім, мәтеліме риза болып жымиды.

Қыз баққаннан қысырақ баққан оңай!

Арам болмай — адам болмайсын, — деп едім, ұлымның құлағы елен ете қалды.

— Сұлу қыз қасы-көзін сүрмелейді, Ерінбей етек-женін бүрмелейді, — деп шешесі тапқататып та жіберді.

— Жаксы атаның аруағы — жаман балаға 40 жыл азық.

— Койшының қызы қой келгенде шашын тарайды.

— Жасырып жаман іс істегеннен гөрі — әйгілеп қайыр сұраған жақсы.

— Әке-шешесіне сеніп өскен — әке-шеше бола алмайды.

— Батыр болатын бала ерге үйір, қызтеке бала зерге үйір.

— Баланы жұмсаң, артынан өзін барасын.

— Бейбас балаға күле қарасаң, бас киімді ала қашады.

— Қыз бой жетсе — бұрынғыдай күнің жок, телефон мен есікте тыным жок.

— Тоны тура келсе, әкесін ұлы жақтырмас.

— Соры қалың өкенің — кер бағып ұлы өседі, сөз бағып қызы өседі.

— Алдымен күйлен, содан кейін үйлен, — деп болашақты борп еткізіп едім:

— Ана данқымен қыз өтер, мата данқымен бөз өтер, — деп шешесі сөзімді іліп әкете қойды.

— Баланың балақайы да бар, қалақайы да бар, — деп төмен қарап едім:

О, құдайым, бала бер,

Бала берсең, сана бер!

Сана бермеген баланды,

Қайтіп өзін ала бер! — деп әйелім көкке қарап қалыпты.

Бір бала атаға жете

туады,

Бір бала

атадан

тышқан болып отыр едік, есейген екі бала екеуімізге қарсы келіп отырып, тәубәлі мақал-мәтелді кезектесе төпелесін келіп...

— Жаман байдан жайдақтығым артық.

— Жаман жардан — құр құшақтасаң да жастық артық.

— Бүркіт қартайса, тышқаншыл болады.

— Әйел 40-қа келгенше өнін бермесе — қасиет, ер адам 40-қа келгенше есі кірмесе — қасірет.

— Ердің атын қатын, я бәйгеден келген аты шығарады.

— Өз зайыбына дұшпан көзбен

қара.

— Сұлу әйелдің күйеуі өмір бойы қарауыл болып өтеді.

— Әйелдің дауысы қатты шыққан үйдің босағасынан жақсылық күтпе.

— Ертерек өлгін келсе, ақымақ әйелге үйлен.

— Алпыс нарын болғанша, ақылды жарын болсын.

— Бұлттан шыққан күн ашы, жаман қатынның тілі ашы.

— Еркек дауысты әйелдің ісі болмас, қатын дауысты еркектің күші болмас.

— Әйел боянса — бұзылады, көп қикандаса — ұрынады.

— Әйел — әпкіш, бір басында су тұрса, бір басында шу тұрады.

— Еркек жолдас, әйелден әзірейіл де қорқалды, сен адамсын ғой, шыда!

— Әйел — әмиян, еркек — ақша.

— Арак — күйеуі, шылым — әйелі.

Бұлардан көксөккен, жыносқан деген ұл, көкжөтел деген қыз туады.

— Атын жаман болса, сатып құтыласың, итін жаман болса, атып құтыласың, қатынын жаман болса, қайтып құтыласың.

— Қазымыр қатынның байы ерте қартаяды.

— Әйелдер бүкіл жұмысты атқарады, қалғандары еркектерден артылмайды.

— Ерлі-зайыптылар ұрысқанда — махаббат шіркін құйрығын қысады, — деп ұл ыржаландап орнынан тұрып кетіп еді:

— Соқыр еркек пен мақау әйелдің үйінде ұрыс болмайды, — деп қыз оның соңынан ілесе жөнелді.

...Сөз сүйектен өтеді, атадан қалған мақал-мәтелге дерін барма! «Алма алма ағашынан алысқа түспейді» деген өтірік, мәнісі мәңгірткен мақал-мәтелден кемпір екеуіміз іштей «ал керек болса» деп тәубемізге келдік.

Берік САДЫР,
Нұр-Сұлтан қаласы

МҮКІС МҮЙІС

Ал түсініп көр!

Үлкен аққұтан

Үлкен аққұтан (лат. *Ardea alba*) – құтандар тұқымдасына жататын ірі әрі өте сақ құс.

Қазақстанның оңтүстік аймағында таралған. Жайық бойын, Камыс —Самар өзендері, Балқаш — Алакөл ойысында жатқан көлдер жағалауларын мекендейді. Түсі ақ, салмағы 1,5 келі, қанатының ұзындығы 40–45 см. Кимылы баяу, үн шығармайды. Топтасып тіршілік етеді. Ұя салар кезінде қамыстың арасында шағын топ немесе жеке-жеке жұп құрады.

НҮҒІ БАСТАМА

Алматыда журналистер аллеясы ашылды. Жаңа аллея Абай даңғылының бойында орналасқан. Ігі бастамаға 35 басылымнан 50-ге тарта журналист қатысып, 200-ге жуық талшын көшетін екті.

Журналистер аллеясы

Алматы қаласы Жасыл экономика басқармасының басшысы Наталья Ливинская: «Журналистер отырғызған талшынның тамыры тым тереңге бойламайды. Сол себепті жер асты коммуникациясына кедергі келтірмейді», – деді. Жылдың соңына дейін Алматыда 250 мың ағаш отырғызылады.

Мақпал НОҒАЙБАЕВА
Суреттерді түсірген:
Досжан БАЛАБЕКҰЛЫ

Бас редактор — директор
Срайыл СМАЙЫЛ
Редакция алқасы:

Жарас КЕМЕЛЖАН жауапты хатшы

Ғалия ҚАЛИЕВА
компьютер орталығының жетекшісі

Тілшілер мен қызметкерлер:

Мақпал НОҒАЙБАЕВА — арнаулы тілші

Әбдіманап КЕНЕС — жастар және ғылым

Кәмшат ТӨЛЕШОВА — теріміз

Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ — web-caim

Аймақтағы меншікті тілшілер:

Байкен ҚӨБЕЕВ —
Ақмола және Солтүстік Қазақстан
облыстары (8 778 910 45 34)

Қажет АНДАС — Алматы облысы
(8 747 706 13 82)

Баян ЖАНҰЗАКОВА — Атырау облысы
(8 702 426 69 05)

Мәриям АЙТБАЙ —
Шымкент қаласы

Ернұр КЕНЖЕБАЙ — шолушы

Ұлдай САРИЕВА — Батыс Қазақстан облысы
(8 705 150 48 30)

Кезекші редактор
Мақпал НОҒАЙБАЕВА

Шығарушы:

«Аманат Медиа» ЖШС

Директордың

орынбасары

Мейрамбек

ҚҰЛМҰХАМЕДОВ

Бас есепші

Расима

ӘКІМБЕКОВА

Редакцияның мекенжайы:

050012, Алматы қаласы, Мәуленов, 85 үй, №61 кеңсе, 3-кабат
(Бөгенбай батыр көшесінің қиылысы)
Телефондар: 8(727) 272-43-39; 272-43-25
Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 272-46-22 (жарнама бөлімі)

Газет «Дәуір» ЖШС РПИК
(Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй)
тел: (727) 273-12-04, 273-12-54
Тапсырыс — №2232;
Бағасы келісім бойынша

Апталық таралым — 5000 дана

Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады,
сондай-ақ «AitAstana» әуесқолының ұшақтарында бар.

Газет 2004 жылы 14 желтоқсанда тіркелген.

2020 жылдың 19 ақпанында ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінде қайта есепке тұрып, № KZ23VPY00020470 күзлігін алды.

Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.

Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты.

Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.